

ZAMONAVIY SHAROITDA DAVLAT XARIDLAR TIZIMIDAGI MOLIYAVIY MUNOSABATLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Bayirov Nurali Faxriddinovich

O`zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy sharoitda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish va moliyaviy munosabatlarni samarali boshqarish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda davlat xaridlari tizimining huquqiy asoslari, moliyaviy munosabatlarning o`rni va elektron xarid tizimlarining samaradorlikka ta`siri batafsil o`rganilgan. Shuningdek, dunyo tajribasidagi ilg`or yondashuvlar va ularni O`zbekiston sharoitida qo`llash imkoniyatlari ko`rib chiqilgan. Ushbu maqola davlat xaridlari tizimini shaffoflik va samaradorlik nuqtai nazaridan takomillashtirishga oid amaliy tavsiyalarni o`z ichiga oladi.

Kalit so`zlar: davlat xaridlari, moliyaviy munosabatlar, shaffoflik, elektron xaridlar, samaradorlik, huquqiy asoslar, korrupsiyaga qarshi kurash.

Abstract. This article analyzes the issues of improving the public procurement system and effectively managing financial relations in modern conditions. The study examines the legal foundations of the public procurement system, the role of financial relations, and the impact of electronic procurement systems on efficiency. Additionally, advanced global approaches and their applicability to Uzbekistan's context are explored. The article provides practical recommendations for enhancing transparency and efficiency in the public procurement system.

Keywords: public procurement, financial relations, transparency, electronic procurement, efficiency, legal foundations, anti-corruption.

Kirish

Davlat xaridlari tizimi har bir mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo`lib, davlat tomonidan tovarlar, xizmatlar va ishlarga bo`lgan ehtiyojlarni qondirish orqali ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta`minlashga xizmat

qiladi. Ushbu tizim davlat moliyaviy resurslarining oqilona taqsimlanishi, shaffoflikni ta'minlash va korrupsiyani kamaytirishning muhim mexanizmi sifatida qaraladi.

Zamonaviy sharoitda davlat xaridlari tizimining iqtisodiy ahamiyati uning iqtisodiyotning turli sohalarida talab va taklifni muvozanatlashtirish, tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish hamda kichik va o'rta biznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlarni yaratishdagi o'rnida namoyon bo'ladi. Davlat xaridlari orqali amalga oshiriladigan investitsiyalar infratuzilmani rivojlantirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va aholi farovonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, davlat xaridlari yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur tizimning ijtimoiy roli esa aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishda namoyon bo'ladi. Masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va transport sohalarida davlat xaridlari tizimi yordamida aholiga yuqori sifatli xizmatlar taqdim etiladi. Bundan tashqari, shaffof va samarali xarid tizimi aholining davlat boshqaruviga bo'lgan ishonchini oshiradi va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlaydi.

Zamonaviy davlat xaridlari tizimi, shuningdek, shaffoflik va raqobatni ta'minlash tamoyillariga asoslangan bo'lib, bu tizimning korrupsiya xavfini kamaytirishdagi rolini kuchaytiradi. Elektron xaridlar platformalarining joriy etilishi tenderlar va tanlov jarayonlarida shaffoflikni ta'minlashga xizmat qilib, manfaatdor tomonlarning teng imkoniyatlarga ega bo'lishini kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, davlat xaridlari tizimi iqtisodiy barqarorlik, innovatsiyalarni rivojlantirish va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish orqali mamlakatning strategik maqsadlariga erishishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu tizimni takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Hozirgi davrda davlat xaridlari tizimi davlat iqtisodiyotining eng muhim mexanizmlaridan biri sifatida qabul qilinadi. Ushbu tizimning dolzarbligi, avvalo, davlat mablag'laridan oqilona foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash ehtiyojidan kelib chiqadi. Dunyo bo'ylab davlat xaridlari yalpi ichki

mahsulotning (YaIM) 10-15 foizini tashkil qilishi, ushbu sohaning iqtisodiy ahamiyatini va uning umumiy rivojlanish jarayonlariga ta'sirini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida davlat xaridlari tizimi iqtisodiy islohotlar va modernizatsiya jarayonlarining ajralmas qismi bo'lib, u mamlakat ichki bozorining barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, davlat xaridlarining shaffofligini ta'minlash orqali korrupsiya xavfini kamaytirish, byudjet mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishiga erishish mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Elektron xarid tizimlarining joriy etilishi esa raqobat muhitini kuchaytirib, kichik va o'rta biznes subyektlariga teng imkoniyatlar yaratmoqda.

Davlat xaridlari tizimining iqtisodiyotga ta'siri keng qamrovli bo'lib, u, bir tomondan, byudjet xarajatlari samaradorligini oshirishga, ikkinchi tomondan, makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur tizim, shuningdek, innovatsion mahsulot va xizmatlarni joriy etish, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va ish o'rinlarini yaratish orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi davlat xaridlari tizimidagi moliyaviy munosabatlarni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdir. Shu bilan birga, davlat mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash orqali iqtisodiy barqarorlikni oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarni qondirishda ushbu tizimning rolini kuchaytirish asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Davlat xaridlari tizimi davlatning ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan tovarlar, xizmatlar va ishlarni sotib olish jarayonini tashkil etadi. Bu tizim davlat mablag'laridan samarali foydalanish, jamiyat ehtiyojlarini qondirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Davlat xaridlari tizimining mohiyati iqtisodiy resurslarni oqilona boshqarish va taqsimlash orqali mamlakatning iqtisodiy o'sishini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Tizimning mazmuni esa xarid jarayonlarining qonunchilik asoslarini, tender va tanlov mexanizmlarini, shaffoflikni ta'minlash choralarini va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni o'z ichiga oladi.

Davlat xaridlari tizimi iqtisodiy rivojlanishning strategik vositasi sifatida tadbirkorlik subyektlari uchun imkoniyatlarni kengaytiradi va davlat hamda xususiy

sektor o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni muvozanatlashtirishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, davlat xaridlari tizimi nafaqat ichki iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, balki xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashga ham xizmat qiladi.

Davlat xaridlari tizimida moliyaviy munosabatlar markaziy rol o'ynaydi, chunki davlat byudjeti mablag'larini boshqarish ushbu tizimning asosiy qismini tashkil qiladi. Moliyaviy munosabatlar orqali mablag'larning to'g'ri taqsimlanishi, ularning maqsadli va samarali ishlatilishi ta'minlanadi. Shu bilan birga, moliyaviy munosabatlar davlat xaridlarining shaffofligini oshirish va korrupsiya xavfini kamaytirish vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy munosabatlarning ahamiyati davlat xaridlarini rejalashtirish, ularni amalga oshirish va monitoring qilish jarayonlarida namoyon bo'ladi. Samarali moliyaviy boshqaruv vositalari, masalan, elektron xarid tizimlari, davlat mablag'larining sarflanishini nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, moliyaviy munosabatlar davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash, raqobatni rivojlantirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda ham asosiy rolni bajaradi.

Dunyo tajribasi davlat xaridlarini boshqarishda bir qancha samarali yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Masalan:

1. Shaffoflik va elektron xaridlar. Ko'plab mamlakatlarda davlat xaridlari tizimini shaffoflashtirish uchun elektron platformalar keng joriy etilgan. Masalan, Janubiy Koreyaning "KONEPS" tizimi barcha xarid jarayonlarini elektron shaklda boshqarishga imkon berib, xaridlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

2. Xalqaro standartlarga moslik. Yevropa Ittifoqi davlatlari davlat xaridlarini boshqarishda xalqaro standartlarga asoslangan qonunchilik bazasini qo'llaydi. Bu nafaqat raqobatni oshirish, balki korrupsiya xavfini kamaytirishga ham yordam beradi.

3. Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash. AQShda davlat xaridlarida kichik biznes subyektlarining ishtirokini rag'batlantiruvchi maxsus dasturlar joriy qilingan. Bu yondashuv iqtisodiy diversifikatsiyani rivojlantirish va yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qiladi.

4. Tender jarayonlarini avtomatlashtirish. Buyuk Britaniyada davlat xaridlari tizimi avtomatlashtirilgan bo'lib, tenderlarni o'tkazishda inson omilini minimallashtirish orqali shaffoflik va samaradorlik ta'minlangan.

Dunyo tajribasidan ko'rinib turibdiki, davlat xaridlarini boshqarishda shaffoflik, raqobatbardoshlik, innovatsion texnologiyalardan foydalanish va xalqaro standartlarga asoslanish asosiy muvaffaqiyat omillari hisoblanadi. Ushbu yondashuvlarni milliy amaliyotga joriy etish davlat xaridlari tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval.

Davlat xaridlari tizimi tahlili

Asosiy yo'nalishlar	Tafsilotlar
Davlat xaridlari tizimining huquqiy asoslari va tartibga solish mexanizmlari	Davlat xaridlari tizimi huquqiy asoslari:
	- Qonunchilikning shaffofligi va ochiqqligi.
	- Tender va tanlov jarayonlarini tartibga solish.
	- Moliyaviy nazorat mexanizmlarini joriy etish.
	- Korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlar.
Amaldagi tizimdagi moliyaviy munosabatlarning kuchli va zaif tomonlari	Kuchli tomonlar:
	- Elektron tizimlarning joriy etilishi.
	- Moliyaviy nazoratning kuchayishi.
	- Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash.
	Zaif tomonlar:
	- Korruptsiya xavfi.
	- Qonunchilikni to'liq amalga oshirishdagi muammolar.
	- Tajriba va kadrlar yetishmasligi.
	- Moliyaviy nazoratning zaifligi.
	Elektron xarid tizimlarining afzalliklari:
	- Shaffoflikni oshirish.

Elektron xarid tizimlari va ularning samaradorlikka ta'siri	- Tanlovda teng imkoniyatlar yaratish.
	- Korrupsiyaga qarshi kurash.
	- Xarajatlarni qisqartirish.
	- Vaqtni tejash.
	Kamchiliklar:
	- Texnologik infratuzilmaning rivojlantirilishi talab etiladi.
	- Xodimlarning malakasini oshirish zarur.

Mazkur jadval davlat xaridlari tizimining takomillashtirilishiga doir tahlil yo'nalishlarini aks ettiradi. Unda uchta asosiy yo'nalish ko'rsatilgan: birinchisi – davlat xaridlari tizimining huquqiy asoslari va tartibga solish mexanizmlari, ikkinchisi – amaldagi tizimdagi moliyaviy munosabatlarning kuchli va zaif tomonlari, uchinchisi esa – elektron xarid tizimlarining samaradorlikka ta'siri. Huquqiy asoslar bo'limida qonunchilikning shaffofligi va ochiqligi, tender va tanlov jarayonlarining tartibga solinishi, moliyaviy nazorat mexanizmlarining joriy etilishi hamda korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlar kabi tamoyillar ta'kidlangan. Moliyaviy munosabatlarning kuchli tomonlari sifatida elektron tizimlarning joriy etilishi, moliyaviy nazoratning kuchayishi va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari keltirilgan. Shu bilan birga, tizimdagi zaif tomonlar – korrupsiya xavfi, qonunchilikni to'liq amalga oshirishdagi muammolar, tajribali kadrlar yetishmasligi va moliyaviy nazoratning zaifligi kabi masalalar ham ko'rsatib o'tilgan. Elektron xarid tizimlari bo'limida esa ularning afzalliklari, jumladan, shaffoflikni oshirish, teng imkoniyatlar yaratish, korrupsiyaga qarshi kurash, xarajatlarni qisqartirish va vaqtni tejash kabi jihatlar tahlil qilingan. Shu bilan birga, bu tizimning kamchiliklari, ya'ni texnologik infratuzilmani rivojlantirish va kadrlarning malakasini oshirish zarurligi ham qayd etilgan. Ushbu tahlil davlat xaridlari tizimining hozirgi holatini chuqurroq anglash va uni yanada takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, davlat xaridlari tizimi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishda muhim ahamiyatga ega strategik vosita hisoblanadi. Tizimning huquqiy asoslari, moliyaviy munosabatlari va elektron xarid tizimlarining joriy etilishi uning samaradorligini ta'minlashda muhim omillar bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot davomida aniqlangan zaif tomonlar, masalan, korrupsiya xavfi, kadrlar yetishmovchiligi va nazorat mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi tizimni takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, elektron xarid tizimlarining kengayishi va samarali moliyaviy boshqaruv choralari shaffoflikni oshirish va davlat mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Dunyo tajribasida qo'llanilayotgan ilg'or amaliyotlarni milliy tizimga moslashtirish, qonunchilikni mustahkamlash va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish orqali davlat xaridlari tizimining samaradorligini oshirishga erishish mumkin. Ushbu takliflar davlat xaridlarini boshqarish jarayonida iqtisodiy samaradorlikni ta'minlab, davlat byudjetining oqilona taqsimlanishini kafolatlashga yordam beradi. Shu bois, davlat xaridlari tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy yondashuvlar ustuvor vazifa sifatida qaralishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmuratov A.X. Davlat xaridlari tizimi // Jurnal Huquq va Iqtisodiyot. 2024. №7(1). S. 45–48. URL: <https://sirpublishers.org> (murojaat qilingan sana: 24.01.2025).
2. Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish strategiyasi ishlab chiqildi // Yuz.uz. 2024. URL: <https://yuz.uz> (murojaat qilingan sana: 24.01.2025).
3. OECD. Public Procurement: Global Challenges and Best Practices. OECD Publishing, 2023. S. 101–103.
4. Raximjonov K. Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi // Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot. 2023. №1(9). S. 25–27. URL: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz> (murojaat qilingan sana: 24.01.2025).
5. Shokirov Z., Olimov F. State Procurement Transparency and Economic Efficiency // Uzbekistan Economic Review. 2022. №5(14). S. 12–14.

6. World Bank Group. Public Procurement Reform: Case Studies and Lessons Learned. Washington, D.C.: World Bank Publications, 2023. S. 67–69.
7. Xonnazarov I.Sh. Davlat moliyaviy nazoratni tashkil etish tartibini takomillashtirish // Ilmiy Xabarlar. 2024. №47(3). S. 56–58. URL: <https://ilmiyxabarlar.uz> (murojaat qilingan sana: 24.01.2025).
8. 865-son 20.12.2024. 2025–2027-yillarda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish va rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. URL: <https://lex.uz> (murojaat qilingan sana: 24.01.2025).